

**TIFL-I DİL-BESTE DİLBER:
DİVAN ŞİİRİ'NDE SEVGİLİNİN YAŞI**

*İbrahim Halil TUĞLUK**

ÖZET

Divan şiiri; sevgili, âşık ve rakip gibi belli tipler etrafında gelişmiştir. Bu tiplerden en önemlisi sevgilidir. Sevgili, rolü itibariyle şiire yön veren bir konumdadır. Tasavvuf, kurmaca metin ve sosyal hayatla olan ilişkisinden dolayı sevgilinin rolü ve buna bağlı gelişen diğer özellikleri hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Sevgilinin rolüne bağlı olarak gelişen yönlerinden biri de onun yaşıdır. Şiirlerde sözü edilen sevgilinin yaşının ortaya konması onun rolü hakkında yapılacak olan değerlendirmelere yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada divanlarda sevgilinin yaşı ile ilgili kullanılan kavramlar ele alınmış, bu kavramların kullanılış özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sevgili, yaş, Divan şiiri.

**TIFL-I DİL-BESTE DİLBER: DEAR AGE OF THE
DİVAN POEMS**

ABSTRACT

Divan poetry has been developed around some certain aspects such as lover, love and adversary. Lover is the most important one among these aspects. Lover is the one that directs the poem. There are different views about the role of the lover because of the relationship of the lover with the text and social life.

The age of the lover is an important feature within the framework of the concept of lover in Divan poetry. The determination of the age of the lover is going to be helpful about the evaluation of her role.

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, ihaliltugluk@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

In this study, the concepts about the age of the lover has been evaluated and has put an emphasis on the features of the usages of these concepts.

Key Words: dear, age, divan poetry.

GİRİŞ

Divan şiirinin muhtevası -istisnaları hariç- fiziki özellikleri ve rolleri itibariyle yüzyıllarca benzer özellikler gösteren; sevgili, âşık, rakip, zâhit (sufi) ve vâiz gibi belli tipler etrafında gelişmiştir. Bu tipler arasında sevgili, Divan şiirinin mihverinde yer alır. Şaire, şairin etkisinde kaldığı edebi çevreye bağlı olarak sevgilinin kimliği ve cinsiyeti estetik zeminde farklı anlamlar kazanmıştır. Sevgili ile ilgili farklı düşünceleri, Divan Edebiyatı kültürü ile tasavvufi kültürün iç içe geçmesi ve Osmanlı kültürünün oluşturduğu ortak ifade dilinde aramak gerekir.

Divan şiirinde sevgilinin fiziki özelliklerine kaynaklık eden yaş sevgilli ile ilgili önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında Divan şairi bu genel özelliğin sınırlarını çizmiştir: Sevgili gençtir. Ancak sevgilinin yaşını ifade etmek için kullanılan kavramların sembolik değeri, tasavvufi boyutu ve sosyal hayatla olan münasebeti, üzerinde durulması gereken konulardır.¹

Divan şiirinde ideal bir sevgili tipi işlenmiştir. Bu yönüyle, eksikten uzak; masumiyet ve tazeliği ön plana çıkmıştır. Masumiyet ve tazelik; dini boyut, tasavvufi çevre, ifade ve toplumsal algılamaların oluşturduğu geleneğin bir sonucu olarak daha çok çocuğa ait vasıflarla verilmiştir. Bu özellikler; bebeklikten buluş çağına doğru dikey bir seyir takip eder. Divan şiirinin ve onun etkilendiği kültürlerin, edebi çevrelerin teşbih ve mecazları açısından bu özellikteki bir sevgili doğaldır. İnsanı Allah'ın cemalinin bir tecellisi olarak değerlendiren bir kültürde, yine sevgilinin anılan özellikleri onu cinsel bir obje olarak değil daha çok insân-ı kâmil olarak karşımıza çıkarmaktadır. Nitekim Mevlana'nın Mesnevisi gibi tasavvuf tarihi ve literatürü açısından önemli eserelerde çizilen sevgili tipleri incelendiğinde, aslında bunların divan şairlerinin söz ettiği sevgili tipinden pek farklı olmadığı görülmektedir. Bu, hem ortak bir

¹ Bu çalışmada divanlarda sevgilinin yaşı ile ilgili kullanımlar üzerinde durulmuş, edebî, tasavvufî arka plâna girilmemiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kültür dili² hem de tasavvufi sembollerle edebi ifadelerin iç içe geçmesinin güzel bir örneğidir.³

Mistik yönün ağırlıkta olduğu bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı kültürünün de mecaz-hakikat ilişkisi açısından değerlendirilmesi gereğini vurgulamak açısından, Nef'î'nin, Vezîr-a'zâm Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidede, şiirdeki mecaz-hakikat ilişkisini ele aldığı bölümü, değerlendirmeye yardımcı olacağı düşüncesiyle aşağıya aldık:

*Ol nükte ki endîşesi tahkîk-nümâdır
Mazmûn-ı hat-ı dilber-i ferhunde-likâdır
Ya'nî ki hakikatde ruh-ı pâk-i hat-âver
Ehl-i nazara nüsha-i esrâr-ı Hudâ'dır
Bir dil ki bu mazmûn-ı hafîden ola gâfil
Dil midir o mecmû'a-i tasvîr-i hevâdır
Her âşık olan aşkı bu vâdîye düşürmez
Bu meslek-i aşk-ı dil-i erbâb-ı Hudâ'dır
Bu ehl-i hakikat yoludur ehl-i mecâzın
Vâdîleri bu merhaleden hayli cüdâdır
Mümzî suhan-ı ehl-i muhabbet budur ammâ
Selb eylemeziz bu sözü de hakk-ı edâdır
Maksûd eger cevher-i aşk ise mücerred
Yâ fark-ı mecâzî vü hakîkî ne revâdır
Zühhâda vebâl ise eger aşk-ı mecâzî
Rindâne medâr-ı sebeb-i naks-ı riyâdır*

² Ömer Faruk Akün, sevgilinin fiziki hususiyetlerini anlatırken, aynı hususiyetleri alan tek bir güzel imajına değinir ve sevgilinin yaşının civanlıktan öteye gitmediğini belirtir. Bkz. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı" *TDVİA*, C. 9, İstanbul, 1994, s. 415-421.

³ Bülûğ kelimesinin gerçek anlamı ile tasavvuftaki karşılığı arasındaki kullanım farkı, şiirlerde geçen bu kavramın anlaşılmasında dikkatli davranılması gerektiğini göstermektedir: "Nitekim zâhirde bülûğ ekseriyâ on beşe vâkî' olagelmışdür. Pes insânun neş'-i unsuriyyesinin maddesi olan menî kendiden zuhûr idicek ana bâliğ didükleri gibi insân-ı kâmilün dahî neş'-e-i hakikiyyesinin maddesi olan 'akl-ı kül peretvi kendiden zuhûr itdükde pîr-i bâliğ dirler." [Uşşâkî II, 132b], "... eger ulûm-ı zâhireyi ba'de't-tekmîl henüz ilm ü irfân tahsile şitâb ile tarîk-ı evliyâyâ duhûle sa'y ü himmet eylemez ise o âlime istilâh-ı kîdemde pîr-i nâ-bâliğ ya'ni âkil olmamış ihtiyâr ve şeyh-i nâ-resîde dirler." [Şermî 3a] Bkz. Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 182. Duhter kelimesinin tasavvufî kullanımı için bkz. İsmail Güleç, *Mesnevi Şerhi Rûhu'l-Mesnevi İsmail Hakkı Bursalı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 389-391.

Nâ'ilî'nin aşağıdaki beytinde yukarıda ifade edilen tasavvufî anlam vardır:

Pîr-i nâ-bâliğ degil ey h'âce tıfl-ı balığüz

Dersimüz şugl-ı fenâdır mekteb-i idrâkden (Nâ'ilî G-282/2) Haluk İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divânı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1970, s. 400.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Yetmez mi bu keyfiyyet-i mahsûsa ana kim
 Zevk-ı gamı erbâb-ı dile rûh-fezâdır
 Söz bahs-i hakâkatde iken nev-hevesâne
 Tahkîk-i mecâz etdiğimiz gerçi hatâdır
 Biz mest-i serâsîme-i câm-ı mey-i aşkız
 Mestin sözü ma'zûr-ı kirâ-ı ukalâdır
 Almışdır olan aklımızı bir bût-i nev-res
 Kim aşkı mey-i köhne gibi hûş-rübâdır
 Bir âfet-i pür-şîve ki her gamze-i şûhu
 Sermest iken âmîhte-i şerm ü hayâdır
 Dil-beste esîrân-ı ham-ı zülfüne gerçi
 Ebrûlarının çekdiği şemşîr-i cefâdır
 Kaçmaz biri ser vermeden ammâ ki yolunda
 Uşşâkı acep tâ'ife-i bî-ser ü pâdır
 Gerçi ser-i kûyundaki âşüfteler ekser
 Dil-beste-i gîsû-yı girih-gîr-i dütâdır
 Dil bağlamazız biz girih-i zülfüne zîrâ
 Âzâdelere kayd-ı ta'alluk ne belâdır
 Ammâ ki hayâl-i hatı gitmez gözümüzden
 Gûyâ ki gubâr-ı der-i sadre'l-vüzerâdır⁴ (Nef'î K-34/1-18)

Sevgili için kullanılan kavramların, Osmanlı kültürünün ortak dilinin bir ifadesi olması da konuya açıklık getirmesi açısından önemlidir. Tezkirelerde şairleri anlatmak için kullanılan bazı kelimelerle güzelleri/sevgilileri anlatmak için kullanılan kelimeler arasında birebir bir paralellik vardır. Bir örnek olması açısından Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin, Şemsi Paşa maddesinin ilgili bölümünü aşağıya aldık: "... (Hazret)-i şerîfleri hikâye iderler idi ki bir gün ol şems-i rahşân-ı 'âlem-i ihsânla şikâra teveccüh olunup giderken ugrak arasında serv-kadd ü lâle-hadd perî-peyker melek-manzar burc-ı melâhatün mihr-i münîri ve dürc-i hüsn ü letâfetün gevher-i bî-nazîri.

Li-münşihî:

Misâlin görmemiş hergiz zemâne
 Nazîri gelmemiş kat'en cihâna
 Olaydı şâhı hûbân-ı cihânun
 Kulı olurdu görse şehler anun

Bir dil-ber-i şîrîn-şemâ'il gördükde ol Hüsrev-i melek-
 hasâ'il su gibi serv- kaddine mâ'il olup ol gonçe-i nev-reste kangı
 bâgdan kopmuş ve ol 'âlem-i hüsnün mâhı ne yirden togmış.

⁴ Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s. 158-159.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010

Mısrâ':

Kimün kolındadır ol çeşmi şâhbâz 'aceb

diyü istifsâr itdüklerinde benüm olduğın iş'âr iderler. İttifâk ol gice sohbet-i ruhânî olup idâre-i yâkût-ı rummânî olındukda hidmet-i saltanat-penâhî ol serv-i gül-'izâra hevâdâr olup tâleb-i visâl ve nâ'îl-i cemâli olduğın iş'âr içün gelün birer mısra' diyelüm ben bu mısra'ı didüm diyüp okurlar.

Mısrâ':

*Bugün ben bir cevân gördüm 'aceb mahbûb u ra'nâdur
Ben dahı bi'l-bedâhe bu mısra'ı didüm diyüp okumuş idüm.*

Mısrâ' :

Visâline heves kılmak anun bir kırı sevdâdur

Ba'dehû pâdşâhımız Sultân Murâd Hân Hazretlerinün dahı kemâ-kân mukarrib-i hidmet-i 'aliyyeleri ve feth ü nusret gibi mülâzım-ı huddâm-ı 'atebe-i seniyyeleri olmuş idi."⁵

Üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta da Divan şiirinde anlatılan sevgililerin sosyal hayatla olan ilişkisidir. Divan şairleri her ne kadar şiirlerinde genç bir sevgili tipinden söz etmişse de gençliği zevala uğrama durumunda olan ya da ileri yaşlardaki sevgili tiplerini de eserlerinde yansıtmışlardır. Divanlardaki bu örnekler, sevgilinin bir bütün olarak görülmesi açısından önemlidir.

I. Sevgilinin Yaşı

Divan şairleri, sevgilinin yaşını şiirlerinde genel olarak iki şekilde vermişlerdir:

A. Sevgilinin Yaşını İfade Eden Genel Anlamlı Kelimeler**B. Sevgilinin Yaşının Edebî Sanatlar ve Kelime Oyunları İçinde Rakam Olarak Verilmesi****A. Sevgilinin Yaşını İfade Eden Genel Anlamlı Kelimeler**

Sevgilinin yaşı doğrudan ifade edilmeden; yeni yetişen, genç bir tip olduğu Divanlarda sık sık işlenir: Bebek, kuzu, küçük, tıfl/etfâl, nev-reste/nev-resîde, nihâl-i nev-res, cüvân/nev-cüvân, nev-hat, ... vb. gibi sevgilinin yaşını ifade etmek için kullanılan genel ifadeler, âşığın

⁵ Aysun Sungurhan-Eyduran, Kınalızade Hasan Çelebi *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1999, s. 429-430. Aynı eser için bkz. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.

ihtiyârlığı için kullanılan; pîr, ihtiyâr gibi kelimelerle tezat içinde kullanılmıştır.

Sevgilinin bebek olarak nitelendirildiği beyitlerde daha çok oyun ile ilgili tasavvurlar vardır. *Ayn*, *çeşm* kelimeleriyle bebek kelimesi arasında “göz bebeği” anlamını çağrıştıran bir iham vardır. Kuzu, hem bebekliği çağrıştırmakta hem de sevgi, şefkat anlamlarını hatırlatır bir şekilde kullanılmaktadır:

Çıkarur bir oyun elbette sonunda göresin
Nûr-ı ‘aynum hele sen gibi bebekle konuşan
 (Pertev G-511 /4)⁶

Öpüp agzında didüm bire bebek bire bebek
‘Âşıkın öldürücü körpe kuzı böyle gerek (Amrî G-64/1)⁷

Sen böyle soğuk yerde niçün yatar uyursun
Billahi döğür dur hele dâyen seni görsün

Dahi küçücüksün yalnız yatma üşürsün
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım (Nedîm M-26)⁸

Usanıp o tıfl-ı nâzım bu sene Küçük Bebek’ten
Dil-i zârı haps-i gamda komasın Hisar’a gelsin
 (Ş. Ataullah G- 37/4)⁹

“...mihver kahramanın kadın olduğu bu ve benzeri eserlerde müellifler hâliyle onun doğumunu ve çocukluğunu öncelikle zikretmek zorundadırlar. *Hurşid*’in doğumu ve ilk çocukluk yıllarını tasvir eden aşağıdaki parçalar bir mesnevi şairinin bebeği veya küçük bir kız çocuğunu ne şekilde hayal edip yorumladığını göstermesi bakımından bir fikir verebilir:

Vucûdıyla cihân toldı senâdan
Güneşdür diyesin togdı anadan

Kamaşur gözleri yüzün görenün
Güneşdür dir isen yüzün gör anun

Sanasun fitnedür uyhuya varmış
Kaşını gölgelik üstine germiş

Güzel kopası bellü çehresinden
Melek şey’li’llâh ider behresinden

⁶ Ekrem Bektaş, *Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı*, Malatya, 2007, s. 387.

⁷ Mehmed Çavuşoğlu, *Amrî Dîvan Tenkidli Basım*, İÜ EF Yayınları, İstanbul 1979, s. 100.

⁸ Muhsin Macit, *Nedîm Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 252.

⁹ Yusuf Çetindağ, *Şeyhülislam Şairlerde Sevgili*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998, s. 49.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

*Harîf ü çâbük ü ayyâr u câdû
Beşer-sûret melek-sîret perî-hû*

*Çü yüzinden güneş düşdi utanu
Adını kodular Hurşîd Bânû*

*Ne denlü kimse olsa 'âkıl ü cüst
Olurdu yüzini gördüğü dem süst*

*Tudagı cümle rencûrun şifâsı
Yanağı dünya ehlinün safâsı*

*Kaşı gözi kamu halka belâcı
Şeker sözi balâcınun 'ilâcı*

...

*Çü yılı 'ömrinün on dörde yitdi
Bilüsi kuşınun kanadı yitdi*

*Belürüp vardı 'arıflık nişânı
Zarîf olasını sizderdi câmı*

...

Hurşîd'in bebeliğini tasvir eden ilk parçada birkaç istisna dışında bugün de bir bebek hakkında söylenebilecek ifadeler kullanılmış ve oldukça tabii bir çocuk tipi ortaya konmuştur. Konu itibarıyla birbirlerini henüz çocukken seven iki gencin hikâyesinden oluşan Leylâ ve Mecnûn mesnevilerinde de genellikle Leylâ'nın çocukluk tasvirinin çizilmesi zaruri bir durumdur. Behiştî'nin eserinde her iki kahramanın aşkları çocuklukta değil de daha ileri yaşlarda başlatıldığından onun haricindekiler Şâhidî, Hamdullah Hamdî vd., Nizâmî'de olduğu gibi önce medresede okumakta olan birbirinden güzel çocukların umumi tasvirini çizmişler, daha sonra da onların arasından Leylâ'yı ön plâna çıkartarak eşsiz güzelliklerini uzun uzun anlatmışlardır. Gerek her iki eserde Leylâ'nın 5-6 yaşlarındaki hâli, gerekse Şeyhoğlu'nun yukarıda geçen Hurşîd'in 5 ile 14 yaşları arasındaki tasviri kaş göz, ağız, saçlar, boy vb. güzellik unsurlarıyla divan edebiyatındaki ideal güzelden farksız ölçülerde ele alınmıştır.”¹⁰

Bebeklik çağından çocukluk dönemine geçen sevgili/güzel, daha çok tıfl kelimesi ile anlatılır. Tıfl kelimesinin kullanıldığı yerlerde; nev-res, nev-heves, nâz-perver, mâder-zâd, ebced-hân vb. kelimeler de çoğunlukla kullanılabilir. Tıfl olarak nitelenen sevgili; çocukça saflığı, gösterdiği davranışların farkında olmaması,

¹⁰ Ahmet Atilla Şentürk, XVI. Asra Kadar, Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 331-333.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

yeni yeni ders alması ve aldığı dersi ezberlemesi, utangaçlığı, ileride âşıkların gönlünü alacak bir âfet olacağının belli olması gibi yönleriyle ele alınır.

Sırrı Râhile Hanım, çocuk olarak nitelediği sevgilinin yaşının on üçü yeni bitirdiğini söyleyerek tıfl kelimesine somutluk kazandırır:

Amân incitme ey Sırrı ayagı yapça at bezme

Tıfıldır ol mehin yaşı henüz on üç tamâm olmuş

(S. Râhile Hanım K-16/59)¹¹

Tıfl-ı nev-res; nazik, beyaz göğüslü, gümüş gibi beyaz kollu olmalı, beli kıl gibi ince, alnı ay gibi parlak olmalıdır:

Dil-ârâm olmaga bir tıfl-ı nev-res nâzenîn olsa

Semen-ber sîm-sâ'id mû-miyân u meh-cebîn olsa

(Behiştî G-480/1)¹²

Sevgilinin yüzünde, henüz ayva tüyleri çıkmadan sevgili naz ve cefa ilminde söz sahibi olmuştur. Beyitte, kitaptaki siyah yazıları görmeden ictihada başlayan bir medrese talebesi ile yüzündeki ayva tüyleri çıkmayan bir sevgili arasında benzetme yapılmıştır:

Ol nâ-resâde nüsha-i hat görmeden dahi

Fenn-i cefâ vü nâzda çok ictihâdı var

(Ahmed Vesîm G-94/5)¹³

Sevgili, aşk kanunu gereği Leyla ile Mecnun kitabını çocukken ezberlediği gibi, cefa metinlerinin bütün nüshalarını da ezberler. Elif-ba'yı okuyan sevgili, vefada cefa babını bitirir, ancak cefayı bildiği halde vefayı bilmez:

Leyli vü Mecnun kitabun tıfl iken ezberlemiş

Böyle lazımdır fûnûn-ı aşkı işte öğreniş (Nâşid G-42/5)¹⁴

Tıfl-ı endüksal iken ol âfet-i âşub-ı fenn

Nüsha-i metn-i cefayı cümle almış ez-bere (Nâşid G-94/3)¹⁵

Sevgilinin bu tavırlarına şaşırılmamak gerekir. Çünkü sevgili, aşkın vefanın ne olduğunu bilmemektedir. Hatta bunun için çılgın âşıklardan gelen haberi de dinlemez:

¹¹ Berat, Açıl, *Sırrı Râhile Hanım ve Dîvânı*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 221.

¹² Yaşar, Aydemir, *Behiştî divanı: Behiştî, hayatı, şahsiyeti, eserleri ve divanının tenkidli metni*, MEB Yayınları, Ankara, 2000, s. 491.

¹³ İbrahim Halil Tuğluk, *Ahmed Vesîm Dîvân'ı, İnceleme-Metin*, Erzurum, 2010, s. 36.

¹⁴ Ömer Zülfe, *Nâşid [1749-1791] Dîvân*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998, s. 83.

¹⁵ Ömer Zülfe, *age.*, s. 133.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Te'accüb eylemen cevri itse dil-ber tıfl-ı nev-resîd
Dahi mihr ü vefânun ol perî mâhiyetin bilmez
 (Atâyî G-102/3)¹⁶

Bî-haberdür dahi dünyâdan o tıfl-ı nev-resüm
Dinlemez gelse eger 'uşşâk-ı şeydâdan haber
 (Atâyî G- 45/4)¹⁷

Tıfl olan sevgilinin bu çağı çabuk biteceğinden sevgili daha bu dönemde sevilmelidir:

O nev-resîdeyi sar tıfl iken kucaklanıcak
Ki sonra ser-keş olur dallanup budaklanıcak
 (Pertev G-286/1)¹⁸

Bir tıfl-ı nev-res idi geçen gün o mâhveş
Geh dâl-fes idi gâhîce bâglardı çenberi
Şimdi kim oldu ser-hoş u pür-cûş pür-keleş
Mey-hânedede fuçılara atdurdı çenberi (Pertev M-76/1)¹⁹

O tıfl-ı nâz-perver nev-resün bil Kâmiyâ kadrün
İder bir gün ser-âmed dil-berân-ı 'asrı şermende
 (Kâmî G-185/7)²⁰

Çocuklar, toprak ile oynadığı gibi, kendini sevgilinin karşısında toprak olarak gören âşık da sevgili ile oynamalıdır:

N'ola ger ben hâk ile ol tıfl-ı cânân oynaya
Şimdi mi oldu begüm hâk ile oğlan oynaya
 (Me'âlî G-38/1)²¹

Cüvân, çocuklukla olgunluk arasında bir dönemdir. Cüvân kelimesi; pîr, ihtiyar kelimeleri ile tezat içinde kullanılır:

Geçen günler işitmişdüm yetişmiş nev-cevân olmuş
Bu gün gördüm ki ol mug-beççeyi pîr-i mugân olmuş
 (Pertev G-257/1)²²

¹⁶ Saadet Karaköse, *Nev'i-zâde Atâyî Divanı kısmi tahlil-metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya, 1994, s. 143.

¹⁷ Saadet Karaköse, *age.*, s. 123.

¹⁸ Ekrem Bektaş, *age.*, s. 304.

¹⁹ Ekrem Bektaş, *age.*, s. 621.

²⁰ Kezban Özyılmaz, *Kâmî, Hayatı, Eserleri,, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Memi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1994, s. 309.

²¹ Edith Ambros, *Candid penstrokes The lyrics of Me'âlî, an Ottoman poet of the 16th century*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1982, s. 214.

²² Ekrem Bektaş, *age.*, s. 284.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

*Nev-cevânum câm-ı la'lün virdi bir hâlet bana
Eyleyem ilzâm idersem pîr-i sad sâlile bahs*
(Behiştî G-62/4)²³

*Nâzile büküp kaddümi bir serv-i revâncuk
Pîr itdi beni cevriye bir tâze cevâncuk* (Behiştî G-248/1)²⁴

Cüvânlıkla ihtiyarlık arasında kurulan tezata hemen hemen her Divan'da rastlamak mümkündür:

*Bu dil bir şûh-ı 'âlem nev-resîde nev-civân ister
Ki ya'nî gülbün-i gülşende bir nâzik fidân ister*
(Bursalı İffet G-27/1)²⁵

*Bir nev-cüvâna meyl ile pîrâne-ser gönül
Düşdi belâya çekse gerekdir neler gönül* (Fatîn G-8/1)²⁶

*Cüvânım bir lügat gördüm lisânü'l-âşk nâmında
Belin adın murâd âgûşum adın ârzû yazmış*
(Nedîm G-52/3)²⁷

*Su'âl-i derdi dil ağzuna sordı
Cüvânı fâlnun dermânı çıkdı* (Karamanlı Aynî G-510/6)²⁸

*Şu'le-i şem'î cemâli şevkine cem' oldılar
Bir çerâğ idindiler ol nev-cevânı pîrler* (Bâkî G-104/4)²⁹

*Dilâ bir nev-cevânı sev vefası olsun olmasun
Cihânda aşksuz olmakdan ise mübtelâ yigdür*
(Bâkî G-186/4)³⁰

Genç sevgili tipleri, bazen gerçek hayattaki insan figürlerinden seçilmiştir. Fatîn, sevgilinin gençliği ile birlikte yosma edalı yürüyüşünü de belirterek hem ona yeni bir özellik hem de somutluk kazandırmıştır:

²³ Yaşar Aydemir, *age.*, s. 261.

²⁴ Yaşar Aydemir, *age.*, s. 363.

²⁵ Mehmet Arslan, *Bursalı İffet Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 50.

²⁶ Uğur Soldan, *Fatîn divanı İnceleme Metin*, Gaziantep Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2005, s. 207.

²⁷ Muhsin Macit, *age.*, s. 300.

²⁸ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 685.

²⁹ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, AKM Yayınları, Ankara, 1994, s. 165.

³⁰ Sabahattin Küçük, *age.*, s. 215.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*Bî-misl ü bedel yosma-edâ tâze cüvândır
Mahbûb-ı zamândır
Dil mülkine sultân hele ol şûh-ı cihândır
Ol rûh-ı revândır (Fatin Mst-2/1)³¹*

Genç güzellerin sermayeleri güzellikleridir:

*Letâfetde 'âlem tarâvetde âdem
Cüvânlar cemâl ile hüsn-ü bâhâlı (Nev'î K-LII/6)³²*

Genç sevgililer insanın ömrünü uzatır:

*Yâ bin yaşamaz mı o kişi kim ana hemdem
Bir şişe mey-i köhne vü bir tâze cevândır (Nef'î K-10/8)³³*

Genç sevgililer için kullanılan nev-reste, nev-heves kelimeleri, tazelik anlamıyla beraber köhne kelimesiyle tezat içinde kullanılmıştır:

*Geçmese Nev'î n'ola nev-reste dilber sevmeden
Köhnedikçe aşkı olur derdi tâze n'ylesin (Nef'î G-98/5)³⁴*

Sevgilinin ihtiyarlığı; çâr-ebrû, hat-âver, kemâl, köhne gibi ifadelerle ifade edilmiştir:

Genç sevgililerin şöhreti ve tercih edilmesi genel bir kanaat olsa da olgun yaştaki sevgilinin letafeti başkadır:

*Füzündür gerçi mâhun şöhreti vakt-i hilâlinde
Hat-âverveş velâ zevk-i dîger vardur kemâlinde
(Ahmed Vesîm G-272/2)³⁵*

*Hat-ber-âverde bütân olmaz müreccah tıfla lâk
Mevsim-i köhne-bahârâde letâfet başkadur
(Ahmed Vesîm G-82/2)³⁶*

*Elden bırakma dâmen-i çâr-ebruvânı kim
Haşmet çekilmez oldu cihânda cefâ-yı genc
(Haşmet G-36/5)³⁷*

*Eski gözle bakarım yine o çâr-ebrûya
Dil-i bî-çâre dûçâr oldu kühenden kühene
(Haşmet G-209/6)³⁸*

³¹ Uğur Soldan, *age.*, s. 260.

³² Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divan Tenkidli Basım*, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1977, s. 150.

³³ Metin Akkuş, *age.*, s. 72.

³⁴ Metin Akkuş, *age.*, s. 328.

³⁵ İbrahim Halil Tuğluk, *age.*, s. 36.

³⁶ İbrahim Halil Tuğluk, *age.*, s. 36.

³⁷ Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyatı*, Sivas, 1994, s. 214.

³⁸ Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak, *age.* s. 301.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*Eger kim nicedür rûh-ı musavver bilmek istersen
Hat-âver olmadan seyr eyle ol la'î-güher-zâyı
(A. Hâletî K-41/30)³⁹*

B. Sevgilinin Yaşının Edebî Sanatlar ve Kelime Oyunları İçinde Rakam Olarak Verilmesi

Sevgilinin yaşı, Divanlarda doğrudan rakamsal değerlerle de verilmiştir. Sevgilinin yaşının doğrudan verildiği beyitlerde ayın (mâh) halleri ile ilgili kullanımlar ve sayıların rakamsal değerlerinin toplanması ile ilgili kelime oyunları ön plâna çıkmaktadır.

1. On bir

Nedîm, gördüğü güzellik karşısındaki hayretini, tavladaki şeş ve peñç sayılarını bir arada kullanarak ifade etmiştir:

*On bir yaşına girmiş o meh-pâreyi gördüm
Kim dedi ki 'âlemde şeş ü peñç bulunmaz (Nedîm G-46/3)⁴⁰*

2. On iki

Sevgili henüz on iki yaşında olmasına rağmen, yanağının güneşi, dolunayı mat eder. Çünkü güneş doğduğunda ay'ın hükmü kalmaz:

*Mât itdi mâh-ı çâr-dehi mihrle ruhu
Gerçi henüz on ikisin ol dil-rübâ sürer (Adnî G-19/2)⁴¹*

Enverî, sevgilinin yaşını gün, ay ve yıl olarak hesaplar. Güzelliğin burca benzetildiği beyitte Enverî, on iki burçtan da yola çıkarak sevgilinin yaşını on iki yıl, bir ay, iki gün olarak verir:

*Destin yüzine tutdı didüm burc-ı hüsnünün
Bir ay iki gün ile on iki hilâli var (Enverî G-101/4)⁴²*

Nedîm de aynı hayalden yola çıkarak sevgilinin yaşını on ikiden on üç gün eksik olarak hesaplar:

*Henüz on ikiden on üç gün eksik yaşı amma kim
Ayın ondürdünü yâd erdirir bir mâh-tal'at var
(Nedîm Kt/66-4)⁴³*

³⁹ Bayram Ali Kaya, *Azmi-zâde Hâletî Dîvânı, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003, s. 91.

⁴⁰ Muhsin Macit, *age.*, s. 297.

⁴¹ Bilal Yücel, *Mahmud Paşa Adnî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 61.

⁴² Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı* MEB Yayınları, Ankara, 2001, s. 68.

⁴³ Muhsin Macit, *age.*, s. 194.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Dü şeş” hem tavlada bir sayı hem on iki anlamlarında tevriyeli kullanılarak sevgilinin yaşı olan on ikiye işaret edilmiştir:

*On iki yaşına girdükde idüp ‘arz-ı cemâl
Bahr-ı hicrâna düşen ‘âşika seyr it dü şeşi (G-135/4)⁴⁴*

3. On Üç

On üç yaş, geçiş yaşı olması münasebiyle kullanılır:

*Dahi nev-restedir ol mâh-rû dil-ber perî-peyker
Ya on üçe ya on dördüne girmişdir anun sâlı (Hâfid*

279/4)⁴⁵

*On üçde şöyle bir mâh oldığın isbât için ey dil
Hilâl-ebrûları kulda nişân ister mi ister ya (R. Kâlâyî 5/4)⁴⁶*

4. On Dört

Sevgilinin ideal yaşı on dördtür. On dört sayısı ile ayın on dördü (dolunay) arasında farklı anlam ilişkileri içinde münasebet kurulur. On dört yaş, güzeller için tercih edilir. Ay, on dördünde dolunaydır. On beşi geçince küçülür. Sevgili de on dördüne kadar sevilir.

*İrişsün penc ü deh sâle bedir olsun da seyr eyle
Olur ol mâh-rû bir gün mukâbil mihr-i rahşâna
(Ahmed Vesîm 235/7)⁴⁷*

*Sevicek hûbı ondördüne dek say
Ki onbeşden geçicek eksilür ay (Mesîhi G-282/1)⁴⁸*

*Bir âfet-i mâh-pâre zuhûr etdi şehirde
Kim sinn-i şerîfî henüz on dört yaşında*

*Girmez ele bülbül gibi sad-çâk da olsam
Gördüm o gül-i nahveti Şeh-zâde başında
(Haşmet Kt-14/2)⁴⁹*

⁴⁴ İbrahim Halil Tuğluk, *Enderunlu Hâmid Dîvân'ı, İnceleme-Metin*, Erzurum, 2010, s. 22.

⁴⁵ Gülmedin Koç Acar, *Hâfid Dîvanı İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006, s. 284.

⁴⁶ Bilal Apaydın, *Refî-i Kâlâyî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, İstanbul, s. 338.

⁴⁷ İbrahim Halil Tuğluk, *Ahmed Vesîm Dîvân'ı, İnceleme-Metin*, Erzurum, 2010, s. 226.

⁴⁸ Mine Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, AKM Yayınları, Ankara, 1995, s. 298.

⁴⁹ Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, s. 336.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Sevgili, on dört yaşında artık olgundur:

*Şununla kim ruhu olmuşdu handân
Gül-i ra'nâyı hacl iderdi her ân*

*Egerçi perde ardında-y-dı mestûr
Velî hüsnî-yle şehri içre oldu meşhûr*

*Cemâli buldı gün günden merâtib
Yazıldı vâsî-î hüsninde mekâtib*

*Güzellendi vü bedr oldu hilâli
Ayun on dördine döndü cemâli*

(Larendereli Hamdi LM/1949)⁵⁰

*Benzer mi gün yüzüne senün mâh-ı çâr-deh
Şeb-tâbî bir görür mi kişi âfitâb ile* (Nev'î G-409/2)⁵¹

Ay'ın dolunay halinin geçici olması gibi sevgilinin güzelliği de geçici olduğundan, sevgili bunun için gururlanmamalıdır:

*Ayun on dördü gibi fazlî kemâl üzre iken
Gösterürsin anı noksân ile mânend-i Sühâ*

(G. Âli K-101/45)⁵²

5. On beş

Başına sarık sarmak, gözüne sürme çekmek sevgilinin olgunluğuna işarettir:

*Bir cüvan kâşî sarık sarmış efendim başına
Sürme çekmiş 'itr-î şâhîler sürünmüş kaşına
Şimdi girmiş dahi tahminimde on beş yaşına
Gül yanaklı gülgüli kerrâkelî mor hâreli* (Nedîm M-42/II)⁵³

*Bahs-i dehânın açmayalum ol perîveşün
Medh ü senâsın eyleyelüm göz ile kaşun
Benzer mi rûy-ı yâra bak ey mâh on beşün
Tursun rehin miyânını ben bilmedüm peşin
Bî-hude yok yire o da bir gybet olmasun* (Pertev T-31/9)⁵⁴

⁵⁰ Rıfat Kütük, *Larendeli Hamdî'nin Leyla ile Mecnûn Mesnevisi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevileriyle Mukayesesi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002, s. 517.

⁵¹ Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, *age.*, s. 473.

⁵² İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Âli Divan I İnceleme Tenkitli Metin*, (Yay. Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin), Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2006, s. 293.

⁵³ Muhsin Macit, *age.*, s. 266.

⁵⁴ Ekrem Bektaş, *age.*, s. 581.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Dört, beş ve altı sayılarının toplamı on beştir. Şiirlerde sevgilinin yaşının on beş olduğu, tavla sayıları ile tevriyeli kullanılan sayıların art arda sırlanmasıyla verilir:

*Bezm ana dirler ki anda sâkî-i mehveş ola
Lebleri cân-perver anun gamzesi dil-keş ola*

*La'l-i leb oldur ki ol 'Îsâ bigi cân-bahş olup
Bûsesinün lezzetinden Rûh-ı Kudî gışş ola*

*Def' ider fûrkat humârın vaslınun sahbâsıla
Her kaçan ol dil-rübâ çeşmi bigi ser-hoş ola*

*Tâs-ı 'ışkında oyna nerd-i dü cihâmı kim anun
Dahî 'ömr-i nâzenîni çâr u penç ü şeş ola*

(Karamanlı Aynî G-17/1)⁵⁵

*Hasmını şah mat iden işbu zamân satranc ile
Nerd-i 'âlem mühresinde çâr u penç ü şeş benem*

(Karamanlı Aynî G-361/3)⁵⁶

6. On altı

Divanlarda sık karşılaşılan bir sayı olmayan on altı, kullanıldığı beytin anlam çerçevesi içinde anlam kazanır.

Sevgilinin yaşının on altı olduğu aşağıdaki beyit, yirmi birden beşin çıkarılmasıyla elde edilmiştir:

*Sinn ü sâlün sordum ol şûhun dediler pest-i yek
Dedim ey dâye meded sehvün var anda beş çıkar*

(Hâfid G-52/2)⁵⁷

SONUÇ

Divan şiirinde sevgilinin yaşı; dolaylı olarak gençliğini ifade eden kelimelerle ya da doğrudan rakamsal değerlerle verilmiştir. Bebeklik, çocukluk, gençlik dönemleri kendilerine ait kavramlarla ve kullanıldıkları beytin anlam çerçevesi içinde işlenmiştir. Bebek, kuzu, tıfl, cüvân/nev-cüvân, nev-reste bu anlamda kullanılan belirgin kelimelerdir.

Sevgilinin yaşının doğrudan rakamsal değerlerle verildiği beyitlerde; on bir, on iki, on üç, on dört, on beş ve on altı sayıları kullanılmıştır. Divan şiirinde sevgilinin ideal yaşı on dördür. On dörtten sonra güzelliğin yok olmaya başladığı düşünülmektedir.

⁵⁵ Ahmet Mermer, *age.*, s. 311.

⁵⁶ Ahmet Mermer, *age.*, s. 572.

⁵⁷ Gülmedin Koç Acar, *age.*, s. 116.

İhtiyar sevgili tipi, istisnalar dışında, Divan şiirinde geçmez. İhtiyarlık, sevgilinin on dört yaşını geçtiği, yüzünde ayva tüylerinin çıktığı dönemdir.

Sevgilinin yaşı ile ilgili kullanımlarda tezat sanatı, tavla ve tavla ile ilgili rakamlar ve kelime oyunları ön plâna çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Gülmedin Koç, *Hâfid Dîvanı İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006.
- AÇIL, Berat, *Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.
- AKKUŞ, Metin, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı, *Gelibolulu Âlî Divan I İnceleme Tenkitli Metin*, (Yay. Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin), Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2006.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı" *TDVİA*, C. 9, İstanbul, 1994, s.415-421.
- ALICI, Lütfi, *Dîvân-ı Nâşid, İnceleme-Tenkitli Metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya 1998.
- ALPAYDIN, Bilal, *Ref'i Kâlâyî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, İstanbul.
- AMBROS, Edith, *Candid penstrokes : the lyrics of meali an Ottoman poet of 16th century*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1982.
- ARSLAN, Mehmet, *Bursalı İffet Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.
- ARSLAN, Mehmet, İ. Hakkı Aksoyak, *Haşmet külliyyatı*, Dilek Matbaası, Sivas, 1994.
- AVŞAR, Ziya, *Revânî Divanı*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2007.
- AYDEMİR, Yaşar, *Behiştî divanı: Behiştî, hayatı, şahsiyeti, eserleri ve divanının tenkidli metni*, MEB Yayınları, Ankara, 2000.
- BEKTAŞ, Ekrem, *Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı*, Malatya, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Amrî Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.
- ÇETİNDAG, Yusuf, *Şeyhülislam Şairlerde Sevgili*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.
- EYDURAN, Aysun, "Klasik Türk Edebiyatına Çocuğun Yansıması", II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Sözlü, 05/10/2006 .
- GÜLEÇ, İsmail, *Mesnevi Şerhi Rûhu'l-Mesnevî İsmail Hakkı Bursalı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 389-391.
- İNCE, Adnan, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvân*, Ankara, 1994.
- İPEKTEN, Haluk, *Nâ'îlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.
- İPEKTEN, Haluk, *Nâ'îlî-i Kadîm Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1970.
- KARAKÖSE, Saadet, *Nev'i-zâde Atâyî Divanı kısmi tahlil-metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya, 1994.
- KAYA, Bayram Ali, *Azmi-zâde Hâleti Dîvânı, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.
- KAZAN, Şevkiye, *Üsküdarlı Sırri hayatı, eserleri, edebi kişiliği Divan'ı (tenkitli metin-inceleme) ve Şerhu Medhi'n-Nebi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2003.
- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Divanı*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.
- KÜRKÇÜOĞLU, Mehmet Akif, *Mahmut Nedîm Paşa Divanı: inceleme, transkripsiyonlu metin, sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2003.
- KÜTÜK, Rıfat, *Larendeli Hamdî'nin Leyla ile Mecnûn Mesnevisi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevileriyle Mukayesesi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002.
- MACİT, Muhsin, *Nedîm Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- MENĞİ, Mine, *Mesihî Divanı*, AKM Yayınları, Ankara, 1995.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

-
- MERMER, Ahmet, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- ÖZYILMAZ, Kezban, *Kâmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1994.
- SOLDAN, Uğur, *Fatin divanı İnceleme Metin*, Gaziantep Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2005, s. 207.
- SUNGURHAN-EYDURAN, Aysun, *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1999, 429-430. Aynı eser için bkz. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *XVI. Asra Kadar, Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.
- TUĞLUK, İbrahim Halil, *Enderunlu Hâmid Dîvân'ı, İnceleme-Metin*, Erzurum, 2010.
- TUĞLUK, İbrahim Halil, *Ahmed Vesîm Dîvân'ı, İnceleme-Metin*, Erzurum, 2010.
- TULUM, Mertol, M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divan Tenkidli Basım*, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1977.
- ULUCAN, Mehmet, *Muvakkit-zâde Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Doktora tezi, Elazığ, 2005.
- YÜCEL, Bilal, *Mahmud Paşa Adnî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara,
- ZÜLFE, Ömer, *Nâşid [1749-1791] Dîvân*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*